

نیازسنجی آموزش زیست محیطی والدین کودکان بیش فعال در حوزه شناختی و پیشنهاد دوره های آموزشی

محمود شرفی*، سعید مظلومیان^۲، سعیده اسکندری^۳

تاریخ دریافت: ۹۵/۱۰/۱۵ صص ۲۷۰-۲۴۷ تاریخ پذیرش: ۹۶/۰۳/۲۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف نیازسنجی آموزش زیست محیطی والدین کودکان بیش فعال در حوزه شناختی و پیشنهاد دوره های آموزشی انجام گرفت. روش پژوهش از نوع توصیفی- همبستگی بود. برای نیازسنجی آموزش از مدل استقرایی کافمن استفاده گردید. جامعه آماری تحقیق را تمامی والدین کودکان بیش فعال مراجعه کننده به درمانگاه امام رضا (ع) و بیمارستان حافظ شیراز در سال ۹۵ با حجم ۱۴۰ نفر می باشد. روش نمونه گیری از نوع در دسترس و با توجه به جدول کرجسی و مورگان، تعداد ۱۰۳ نفر از والدین به عنوان نمونه انتخاب گردید. جهت جمع آوری داده ها از پرسشنامه محقق ساخته ۲۰ سئوالی بهره گرفته شد. روایی ابزار توسط اساتید علوم تربیتی و روانشناسی تایید گردید و پایایی ابزار نیز با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۱ به دست آمد. داده های جمع آوری شده با نرم افزار spss.v22، شاخص های میانگین، انحراف استاندارد و آزمون های یومان ویتنی و اسپیرمن تحلیل شد. نتایج نشان داد که والدین بیشترین نیاز را به آشنایی با مضرات استفاده از سیگار، قلیان یا انواع مواد مخدر در مکان زندگی کودک (۱/۸۳±۱/۰۶) و کمترین نیاز را به آشنایی با انتخاب درست مدرسه و محیط آموزشی کودک بیش فعال خود دارند (۰/۴۷±۰/۷۵). همچنین نتایج نشان داد، بین نیازهای آموزشی والدین و سطح سواد آنان، رابطه معنی دار وجود ندارد و بین نیازهای آموزشی والدین دارای کودک بیش فعال دختر و پسر تفاوت معنی دار وجود ندارد. با توجه به نیازهای شناسایی شده، لزوم ارائه دوره های آموزشی درک شده و بایستی در این زمینه برنامه ریزی لازم صورت گیرد.

واژه های کلیدی: نیازسنجی، آموزش زیست محیطی، والدین کودکان بیش فعال.

^۱ - استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور

^۲ - دانشیار گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور

^۳ - دانشجوی کارشناسی ارشد، رشته آموزش محیط زیست، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور

*-نویسنده مسئول: Sharafi.dr@gmail.com

مقدمه

امروزه محیط زیست در سطح ملی و بین‌المللی در معرض تهدیدهای جدی است، از این رو مواجهه با این معضلات نیازمند بسیج عمومی و عزم جدی است. در این میان نقش آموزش‌های زیست‌محیطی که تأثیر فراوان بر ایجاد انگیزه در مخاطبان دارد، بسیار مؤثر است. زمینه‌سازی جهت ارائه آموزش‌های هدفمند برای نیل به اهداف متعالی زیست‌محیطی مستلزم تلاش و هم‌سویی دستگاه‌های مرتبط است. در بین روش‌های متعدد مقابله با مشکلات زیست‌محیطی، آموزش و فرهنگ‌سازی یکی از بنیادی‌ترین و مؤثرترین روش‌هاست که ضرورت آن به‌طور مکرر از سوی متخصصان و تصمیم‌گیران مورد تأکید قرار گرفته و بدون آن تخصصی‌ترین و علمی‌ترین اقدامات زیست‌محیطی نیز عقیم یا کم‌توان خواهند ماند (Valiollahi and Maghsodi, 2011). از طرفی دیگر بحران‌های زیست‌محیطی ایران یکی از شدیدترین بحران‌های زیست‌محیطی در جهان شناخته شده است. بخش عمده معضلات زیست‌محیطی موجود، ریشه در فقدان آگاهی لازم و ضعف فرهنگی در زمینه‌ی ارتباط انسان و طبیعت دارد و در واقع نوعی مشکل فرهنگی محسوب می‌شود. لذا عزم ملی و بین‌المللی برای تقویت فرهنگ حفاظت از محیط زیست در سطح اقشار مختلف جامعه به شدت احساس می‌شود (shabiri, meibodi, 2013).

انسان به‌عنوان عامل اصلی اثرگذار و قربانی اصلی بحران زیست‌محیطی به‌شمار می‌رود. از همین رو اصلاح روند بحران محیط زیست در گرو اصلاح آموزه‌های انسان و تغییر در نگرش، دانش و حساسیت انسان‌ها نسبت به سرنوشت خود و محیط پیرامون خود است. آموزش محیط در رابطه با تأثیر بشر بر محیط زیست، از اهمیت خاصی برخوردار است و همواره بهترین ابزار برای ایجاد آگاهی در جامعه در راستای افزایش حساسیت، توجه و دانش عموم در مورد جنبه‌های زیست‌محیطی بوده است (shabiri and et al, 2014). تاکنون کنفرانس‌ها و نشست‌های بین‌المللی مهمی در این خصوص برگزار شده و کشورها به معاهدات و کنوانسیون‌های متعددی برای جلوگیری از بدتر شدن وضعیت محیط زیست جهانی متعهد شده‌اند. داشتن اطلاعات کافی از وضعیت محیط زیست کشورها و بررسی روند تغییرات زیست‌محیطی یکی از موضوعات مورد توجه مجامع جهانی طی سال‌های اخیر بوده است. این موضوع در شناخت و درک صحیح از وضعیت موجود برای تعیین تغییرات لازم در نحوه مدیریت و ارائه برنامه‌های مدیریتی نقش بسیار مهمی ایفا می‌کند (stoudeh and etal, 2010).

گزارش یونسکو عنوان می‌کند که آموزش محیط زیست نتیجه‌گیری‌های مختلف است و از طریق تجربه‌های مختلف آموزشی دست‌یابی به آن و ادغام ادراکات از محیط زیست

و حرکت به سمت آن ممکن می‌شود. از نظر ویلیام استپس آموزش زیست‌محیطی فرآیندی است که ایجاد یک جمعیت جهانی را مورد هدف قرار داده است. جمعیتی که نسبت به محیط زیست و مشکلات مربوط به آن آگاه و متوجه باشند. جمعیتی که دانش، نگرش، انگیزه، تعهد و مهارت‌های لازم را برای فعالیت‌های فردی و گروهی در جهت حل مشکلات جاری و جلوگیری از معضلات بعدی داشته باشند. آموزش محیط زیست به‌منظور ایجاد احساس مسئولیت در افراد برای دستیابی به محیط زیستی سالم و پاک و تعهد به حفظ محیط زیست برای نسل‌های آینده است (Lahijanian, 2011). هدف از آموزش زیست‌محیطی کمک به بالا رفتن سطح آگاهی زیست‌محیطی شهروندان برای حفظ محیط زیست در مقیاس محلی، منطقه‌ای و جهانی است. همچنین ایجاد و ارتقای حساسیت در افراد نسبت به حوادث و تغییراتی است که در طبیعت رخ می‌دهد (Rezai and et al. 2013).

در دهه گذشته یافته‌های علمی در خصوص اثرات بهداشتی آلودگی هوا از جمله اثرات آن بر کودکان افزایش یافته است. هشتاد درصد آلئوئول ریه پس از تولد شکل می‌گیرد و تغییرات ریه تا دوران بلوغ ادامه پیدا می‌کند، در طول این دوره رشد ریه نسبت به خطرات در معرض قرار گرفتن ترکیبات سمی محیط بسیار حساس است. از آنجاکه کودکان تعداد تنفس بالاتر و فعالیت فیزیکی بیشتری نسبت به بزرگسالان دارند در معرض قرار گرفتن کودکان با بسیاری از آلاینده‌های هوا در مقایسه با بزرگسالان بیشتر است (pishkar and et al, 2006).

همچنین از بین کودکان، کودکان نارس، کودکانی که دارای اختلال بیش‌فعالی^۱، اوتیسم و آسم هستند، بیشتر در معرض خطر این آلودگی‌ها می‌باشند. یکی از شایع‌ترین مشکلات کودکان و نوجوانان و علت مراجعه آن‌ها به روان‌پزشک و مشاور اطفال، اختلال بیش‌فعالی است که تأثیر عمیقی بر زندگی هزاران کودک و خانواده آن‌ها دارد (shahim and et al, 2008). اختلال کاستی توجه / بیش‌فعالی یکی از رایج‌ترین و پررمز و رازترین اختلالات دوران کودکی محسوب می‌شود که مورد توجه محققان و متخصصان داخلی و خارجی قرار داشته است. پرتحرکی، بی‌قراری، عدم تمرکز و نیز رفتارهای آنی و شتاب‌زده از جمله علائمی است که در این کودکان دیده می‌شود. والدین و نیز معلمان، عموماً شکایت‌هایی از رفتارهای این دسته از کودکان دارند و همواره در پی برطرف کردن مشکلات رفتاری و آموزشی آن‌ها می‌باشند (karimi, 2013).

^۱-Attention deficit-hyperactivity disorder (ADHD)

اختلال نقص توجه - بیش‌فعالی یک اختلال روانی شایع و مزمن است که با نتایج زیان‌آوری در طول زندگی همراه است. از جمله این نتایج می‌توان به آشفتگی و گسیختگی شدید روابط با والدین، معلمان، همسالان، خواهر و برادرها در دوران کودکی اشاره کرد. همچنین می‌توان مشکلات تحصیلی، بزهکاری و سوء‌مصرف مواد در دوران نوجوانی و بزرگسالی را عنوان نمود (فاویانو و همکاران، ۲۰۰۹). علامت اساسی این اختلال یک الگوی مستمر بی‌توجهی و یا بیش‌فعالی - تکانش‌گری است. که در کودکان مبتلا به این اختلال نسبت به همسالان عادی آن‌ها از شدت و فراوانی بیشتری برخوردار است (American Psychiatric Association, 2000). آنچه مورد توافق متخصصان است تأثیر ترکیبی زیستی، وراثت و روانی - اجتماعی در بروز و تشدید اختلال بیش‌فعالی است. صاحب‌نظران دو مسیر در ایجاد و رشد اختلال بیش‌فعالی متصور شده‌اند:

- ۱- یک بدخلقی افراطی به شکل سرشتی واسطه‌ای، میان ژنوتیپ و محیط قرار می‌گیرد و در طول رشد از طریق تأثیرات روانی - اجتماعی پایدار می‌ماند. احتمالاً تعداد زیادی راه‌های فرعی نیز در این مسیر اصلی مطرح می‌شوند.
 - ۲- یک ضعف وراثتی، به‌وسیله استرس‌زاهای محیطی فعال می‌شود و رشد سیستم عصبی را مختل می‌کند. گروه زیادی از عوامل ایجادکننده که نقش ماشه را ایفا می‌کنند می‌توانند نقش مهمی در این فعال‌سازی داشته باشند (Nigg, 2006).
- برخی تحقیقات، تأثیر منفی عوامل زیان‌بخش موادی، همچون رنگ‌های مصنوعی غذاها و مواد شیمیایی، مواد نگهدارنده در غذاها را گزارش نموده‌اند. اما هنوز از سوی محققان مورد تأیید قرار نگرفته است. اثرات مواد قندی بر ایجاد این اختلال نیز از سوی محققان به‌طور مشخص، تأیید نشده است (Selikowitz, 2009).
- در مورد عوامل مطرح‌شده باید گفت اگر اکسیژن کافی به مغز نرسد و یا فرد به مدت طولانی در معرض هرگونه مواد سمی قرار گیرد ممکن است نشانه‌های نارسایی توجه در فرد ظاهر شود (مثلاً تولد پیش از موعد نوزاد، پیچیده شدن بند ناف بر دور گردن، مننژیت و غیره). البته مطالعات، نقش سمی عامل سرب را در آسیب به مغز مورد تأیید قرار داده‌اند. افزودنی‌های بنزین، برخی از رنگ‌ها که در دیوارهای قدیمی یا اسباب‌بازی‌های کودکان (که در دهان می‌گذارند) استفاده شده است و نیز آلودگی هوا در افزایش سرب و آسیب به مغز تأثیر داشته‌اند. حتی گزارش شده که استفاده فراوان از مواد شیمیایی شوینده‌ها در خانه، می‌تواند آلودگی سمی ایجاد نماید (daghhiyan, 2010., darougar and et al, 2012). همچنین قرار گرفتن زن باردار در معرض آلودگی‌ها مثل آلودگی هوا می‌تواند مشکلات بسیار زیادی را نه‌تنها برای خودش بلکه برای نوزاد تولد نشده‌اش به وجود آورد.

یکی از این موارد که در اثر آلودگی ایجاد می‌شود تولد کودک بیش‌فعال است. برخی از محققان اعتقاد دارند که مغز نوزادان در دوره جنینی و قبل از تولد تحت فشار بوده است و این امر باعث شده واکنش‌های شیمیایی مغز بر هم بخورد. البته ضرباتی که قبل از تولد، هنگام زایمان و پس از آن به مغز نوزاد وارد می‌شوند، همیشه فیزیکی و مربوط به یک شیء یا حادثه نیستند. بلکه گاه این ضربه‌ها می‌تواند به خاطر عوامل شیمیایی همچون مواد سمی، مصرف دارو، افزایش یا کاهش هورمون‌ها، استفاده از مواد مخدر و الکل توسط مادر و نیز اختلال در گردش خون و سوخت‌وساز باشد (mousavi, 2010). همچنین اورنی معتقد است که استفاده مادر از الکل، سیگار، مواد مخدر و مصرف طولانی داروهای ضدافسردگی و ضد اضطرابی در دوران حاملگی نیز، احتمال تشدید شدن اختلال در واکنش مغز نوزادان می‌شود (Ornoy, 2001).

مطمئناً برای حل مشکلات زیست‌محیطی یکی از اساسی‌ترین امور، افزایش آگاهی و اطلاعات است. که این مهم مانند امور دیگر نیاز به آموزش دارد. در جهان امروز همگان بر این مسئله توافق دارند که آموزش مؤثرترین ابزار و شیوه برای رویارویی با چالش‌های آینده، به‌ویژه حفاظت از محیط زیست است. هدف از آموزش محیط زیست این است که در هر فرد حساسیتی نسبت به حوادث و تغییرات فیزیکی، زیستی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی محیط زیست به وجود آورد و نگرانی‌هایی نسبت به مسائل به وجود آمده، در وی ایجاد و نسبت به اصلاح مشکلات انسانی مانند فقر، بی‌سوادی، بی‌عدالتی اجتماعی و نظایر آن همت گماشت. همچنین مهارتی برای ابداع روش‌ها، وسایل و حل مسائل زیست‌محیطی در او بپروراند بدیهی است آموزش و فرهنگ‌سازی زیست‌محیطی زمانی به تحکیم اخلاق زیست‌محیطی در جامعه منجر می‌گردد که بر پایه تحقیقات و پژوهش کافی بنانهاده شده باشد و از آن طریق برنامه‌ها و فعالیت‌های در حال اجرا بر اساس اصول علمی و روش‌های اثربخش دنبال گردد (Noth, 2003).

از سوی دیگر آموزش محیط زیست و تأثیر آن بر زندگی بشر و خصوصاً نحوه حفاظت از محیط زیست در زندگی روزمره باید از خانواده تا مقطع ابتدایی و سپس دبیرستان و دانشگاه به‌منظور فرهنگ‌سازی و ایجاد پایه‌های فرهنگی نسل جوان به‌عنوان مدیران و راهبران آتی کشور، صورت پذیرد (Lahyjanyan, 2012). آموزش محیط زیست شامل یادگیری درباره سیستم‌های طبیعی است که از زندگی انسان‌ها حمایت می‌کنند و همچنین سیستم‌هایی که توسط فعالیت‌های انسان تحت تأثیر قرار می‌گیرند و بدیهی است که آگاهی و دانش عمومی در مورد نتایج زیست‌محیطی فعالیت‌های انسان را ارتقاء می‌دهد (Rostami, 2011., Zanimoghdam, saeidi, 2012). از نظر برخی صاحب‌نظران، دانش زیست‌محیطی

با رفتار زیست‌محیطی ارتباط دارد. به‌عنوان مثال، لارسن معتقد است که آگاهی از مسائل زیست‌محیطی باعث افزایش ارتباط بین سلامت فردی و حفاظت زیست‌محیطی خواهد شد. بنابراین دانش را می‌توان به‌عنوان عاملی در نظر گرفت که به افراد برای ایجاد یک درک و حساسیت نسبت به مسائل زیست‌محیطی مرتبط با آن، کمک می‌کند. گسترش آگاهی نیز نیازمند آموزش است. بنابراین امروزه به‌موازات افزایش فعالیت‌های انسانی و تأثیرات آن‌ها، نیاز به آموزش گسترده و همه‌جانبه افراد در ازای مسئولیتی که در برابر محیط زیست دارند، محسوس‌تر شده است (Palmer, 2003).

به‌منظور کارایی و اثربخشی بهتر، همه برنامه‌های آموزشی باید با نیازسنجی آموزشی آغاز شود. نیازسنجی اولین گام در اجرای برنامه‌های آموزشی در جهت بهبود عملکرد کارها است. در نیازسنجی اهداف، انتخاب و طراحی برنامه‌های آموزشی، اجرای برنامه و ارزیابی گنجانده می‌شود. در تنظیم برنامه‌های آموزشی، نیازسنجی یکی از مؤلفه‌های مهم برای دستیابی به اهداف و مقاصد مورد توجه بوده است. ارتقا و بهبود کیفیت اجرای آموزش محیط زیست در گام اول به تعیین نیازها و اولویت‌بندی نیازها از دیدگاه‌های مختلف بستگی دارد. برای بازنگری عملکرد، خط‌مشی و برنامه‌ریزی، نیازسنجی (تعیین نیازها) از گام‌های اولیه و مهم در تعیین روش‌های دستیابی به اهداف آموزش محیط زیست و شاخص‌های موردنظر برای اندازه‌گیری کیفیت محتوای برنامه است. بنابراین برای کسب اطلاعات لازم در این زمینه به تحقیقات جدید نیازسنجی، نیاز شدید احساس می‌شود (Haj Hoseini and et al, 2010).

طبق تحقیقات انجام‌شده مشخص می‌شود که جهت بهبود و درمان کودکان بیش‌فعال تنها درمان دارویی کافی نیست. بلکه درمان‌های غیر دارویی نیز لازم و ضروری است. ازجمله درمان‌های غیر دارویی آموزش والدین در زمینه‌های مختلف است. همان‌طور که ذکر شد از بین افراد جامعه کودکان نسبت به بزرگسالان در برابر آلودگی‌های زیست‌محیطی حساس‌ترند و از بین کودکان، کودکان بیش‌فعال بیش‌تر در برابر این آلودگی‌ها واکنش نشان می‌دهند و منجر به تشدید شدن اختلال آن‌ها می‌شود. بنابراین پرواضح است که آموزش محیط زیست برای تمام افراد جامعه به‌ویژه افراد آسیب‌پذیرتر مانند کودکان به‌خصوص کودکان دارای اختلال بیش‌فعالی لازم و ضروری است. برای ارائه آموزش بهتر یکی از ملزومات اولیه آموزش، نیازسنجی است. در این زمینه والدین کودکان بیش‌فعال یکی از منابع نیازسنجی می‌باشند. به نظر می‌رسد که والدین کودکان بیش‌فعال نیاز مبرمی به آموزش زیست‌محیطی دارند و این آموزش می‌تواند در ابعاد مختلفی صورت گیرد تا والدین بتوانند با رفتار صحیح و برخورد مناسب اختلال رفتاری کودکان را اصلاح یا تعدیل نمایند.

Chrunis and et al (۲۰۰۶) در پژوهش خود معتقد بودند آن دسته از راهبردهای آموزش مهارت‌های اجتماعی که به همراه آموزش روان‌شناختی والدین ارائه می‌شود به‌مراتب مؤثرتر خواهد بود. همچنین این امر برای سلامتی کودکان بسیار مؤثر است. از آنجا که آلودگی‌ها (درونی، بیرونی) می‌تواند علت بیماری بچه‌های بیش‌فعال باشد و حتی می‌تواند در ضریب هوشی آن‌ها تأثیر بگذارد. لازم است که در راستای این امر مهم به والدین آموزش‌های لازم داده شود. در این راستا برای عملکرد بهتر باید نیازسنجی آموزشی انجام گیرد و به‌تبع اولین قدم می‌تواند تعیین نیازهای آموزش زیست‌محیطی والدین کودکان بیش‌فعال باشد.

با مروری بر ادبیات پژوهشی مشاهده می‌گردد که Biyingand et al (2016) به بررسی اولویت‌های موردنیاز (نیازسنجی) والدین برای برنامه‌ریزی با کیفیت در دوران کودکی انجام دادند و ۴ گروه از دیدگاه‌های والدین شامل بهداشت و توسعه مناسب، زندگی روزمره و مراقبت، محیط زیست و آموزش کودک محور را بیان نمودند. نتایج نشان داد که والدین به سلامت جسمی، فیزیکی و روحی کودکانشان اهمیت زیادی می‌دهند و در این راستا به وضعیت محیط زیست درون مدرسه و مکان‌های آموزشی توجه ویژه دارند.

Salehi (2011) در تحقیق خود به بررسی رفتارهای زیست‌محیطی، دانش زیست‌محیطی و تحصیلات، ۷۱۵ نفر از ساکنان سه استان گلستان، گیلان و مازندران پرداخت و نشان داد که افراد مورد بررسی از دانش زیست‌محیطی پایینی برخوردار بودند و ضعف آموزش زیست‌محیطی و فقدان آموزش زیست‌محیطی مناسب، نه‌تنها مشکل آموزش رسمی است، بلکه این مشکل در آموزش غیررسمی هم وجود دارد. در همین زمینه قبادپور و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیق خود نشان دادند بین تحصیلات و اطلاعات زیست‌محیطی رابطه معنی‌دار وجود ندارد. Shabiri and et al (2014) در پژوهش خود تحت عنوان ارزیابی و آماده‌سازی مربیان مهدکودک‌ها برای آموزش زیست‌محیطی به کودکان نشان دادند که ۷۹ درصد نمونه مطالعاتی از نظر سواد زیست‌محیطی در وضعیت پایین‌تر از متوسط است. همچنین در مطالعه ایشان سطح تحصیلات و سابقه کار رابطه معنی‌داری با سطح سواد زیست‌محیطی نداشت. در نهایت نتیجه‌گیری نمودند که ارائه برنامه‌های آموزش محیط زیست برای مربیان مهدکودک‌ها و همچنین لزوم وجود آن در برنامه‌های ضمن خدمت برای مربیان، امری الزامی است.

moherry and et al (2010) تأثیر آموزش "برنامه‌ی تربیت سازنده" به مادران بر مشکلات رفتاری کودکان مبتلا به اختلال بیش‌فعالی کم‌توجهی که در مطالعات متعددی مورد تأکید قرار گرفت را مورد مطالعه قرار دادند و نشان دادند که کاربرد "برنامه‌ی تربیت سازنده" در والدین کودکان مبتلا به اختلال بیش‌فعالی کم‌توجهی در کاهش مشکلات

رفتاری و افزایش توانایی‌های این کودکان مؤثر است. (houshvarand et al, 2010) نیز در پژوهشی با عنوان تأثیر آموزش گروهی والدین کودکان ۴ تا ۱۰ ساله مبتلا به اختلال نقص توجه - بیش‌فعالی بر اختلالات رفتاری فرزندانشان مورد مطالعه قرار دادند و در نهایت نشان دادند که آموزش گروهی والدین کودکان مبتلا به اختلال نقص توجه - بیش‌فعالی در کاهش میزان اختلالات رفتاری و اضطرابی آن‌ها تأثیرگذار است و این مداخله می‌تواند در کنار برنامه‌های دارو درمانی و کار درمانی سودمند واقع شود. در همین راستا kangarlu and et al (2012) تأثیر آموزش خانواده در کاهش مشکلات رفتاری کودکان مبتلا به اختلال کمبود توجه و بیش‌فعالی را مورد مطالعه قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که آموزش اصول رفتاری به والدین، می‌تواند در کاهش رفتارهای مخرب کودکان مبتلا به بیش‌فعالی مؤثر واقع شود.

از آن جایی که اختلال نارسایی توجه / بیش‌فعالی در ۵۰ تا ۸۰ درصد از کودکان تا دوره نوجوانی و در ۳۰ تا ۵۰ درصد آن‌ها تا دوره بزرگسالی ادامه پیدا می‌کند (alizadeh, 2004) و از طرفی بررسی مطالعات ذکر شده در بخش‌های قبل نشان داد که عوامل زیست-محیطی در تشدید اختلالات بیش‌فعالی مؤثر است (kousha and et al, 2012., Darougarand et al, 2012., Shalchi ad et al, 2010) و همچنین نظر به این که مباحث مرتبط با آلودگی‌های محیط زیستی و شیوع اختلالات بیش‌فعالی در کشور وجود دارد؛ بررسی نیازهای آموزش زیست‌محیطی والدین کودکان بیش‌فعال می‌تواند گامی مهم و هدفمند در راستای آموزش و برنامه‌ریزی در مراکز مشاوره و خدمات درمانی باشد. از اینرو تحقیق حاضر با هدف نیازسنجی آموزش زیست‌محیطی والدین کودکان بیش‌فعال در حوزه شناختی و پیشنهاد دوره‌های ضروری آن انجام گرفت .

سئوالات پژوهش:

۱. والدین کودکان بیش‌فعال در حوزه آموزش زیست‌محیطی در ابعاد شناختی به چه نوع آموزش‌هایی نیاز دارند؟
۲. والدین کودکان بیش‌فعال در حوزه شناختی به کدامیک از آموزش‌های زیست‌محیطی نیاز بیشتری دارند؟
۳. چه رابطه‌ای بین نیازهای آموزش زیست‌محیطی والدین کودکان بیش‌فعال و سطح تحصیلات آنان وجود دارد؟
۴. آیا بین نیازهای آموزش زیست‌محیطی والدین کودکان بیش‌فعال دختر و والدین کودکان بیش‌فعال پسر در بعد شناختی با جنسیت تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر از نظر راهبرد اصلی: کمی؛ از نظر هدف: کاربردی؛ از نظر پارادایم و فلسفه‌ی زیربنایی: تصمیم‌گرا و آینده‌نگر؛ از نظر گردآوری داده‌ها (راهکار اجرایی): میدانی و از نظر تکنیک تحلیلی: توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری تحقیق را تمامی والدین کودکان بیش‌فعال مراجعه‌کننده به درمانگاه امام رضا (ع) و بیمارستان حافظ شیراز در سال ۹۵ با حجم ۱۴۰ نفر تشکیل می‌داد. روش نمونه‌گیری از نوع در دسترس بود و با توجه به جدول کرجسی و مورگان، تعداد ۱۰۳ نفر از والدین به عنوان نمونه انتخاب گردید که از این تعداد، ۱۰۰ پرسشنامه به صورت کامل پاسخ داده شده بود. بقیه پرسشنامه‌ها به دلیل ناقص و مخدوش بودن جهت جلوگیری از هرگونه خطای آماری از فرایند تجزیه و تحلیل خارج شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته بهره گرفته شد. به همین منظور، در ابتدا با استفاده از ادبیات موضوعی و پژوهشی (کتاب، مقالات، پایان‌نامه‌ها و ...) نیازهای آموزشی زیست محیطی مورد بررسی قرار گرفته و به صورت یک گویه کامل شده در قالب پرسشنامه ۲۰ گویه‌ای در طیف لیکرت پنج درجه‌ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) ارائه گردید. در نهایت پرسشنامه‌ای با دو بخش مربوط به مشخصات دموگرافیک و نیازهای زیست محیطی در بعد شناختی تهیه شد. پرسشنامه در بین افراد نمونه توزیع و از آن‌ها خواسته شد که به هر گویه از ۱-۵ امتیاز دهند. امتیاز ۱ برای کم‌ترین نیاز و امتیاز ۵ برای بیش‌ترین نیاز در نظر گرفته شد. معیار ورود به مطالعه کلیه پرسشنامه‌هایی بود که کامل تکمیل شده بودند و در نهایت جمع امتیازهای هر گویه مشخص و با توجه به امتیازات از بیش‌ترین به کم‌ترین اولویت‌بندی شدند. در مرحله بعدی با الگوبری از مدل استقرایی کافمن پرسشنامه در اختیار ۱۶ تن از کارشناسان زبده (۲ تن از اساتید علوم تربیتی، ۶ تن از اساتید روانشناسی و ۸ تن از کارشناسان موضوعی دانش زیست محیطی) قرار داده شد تا سطح مطلوب و مورد انتظار آموزش زیست محیطی را تعیین نمایند. بعد از مقایسه وضعیت موجود و وضعیت مطلوب، شکاف و اختلاف بین این دو وضعیت به عنوان نیاز آموزشی بدست آمد. معیار تعیین اولویت نیازهای آموزشی، میانگین بالاتر امتیازهای به دست آمده بود. بالاترین میانگین به عنوان اولویت اول نیازهای آموزشی زیست محیطی در بعد شناختی تعیین شد. برای رواسازی پرسشنامه‌ی طراحی شده از روایی محتوایی استفاده شد، بدین منظور پرسشنامه در اختیار اساتید راهنما و مشاور و ۶ تن از اساتید علوم تربیتی و روانشناسی و همچنین ۳ تن از متخصصان در زمینه موضوع دانش زیست محیطی و یک متخصص تحقیقات آموزشی قرار گرفت. آن‌گاه پس از اخذ نظریات اصلاحی و تعدیل موارد

مورد نظر آنان، در اختیار چند نفر از اعضای جامعه آماری به عنوان نمونه مقدماتی قرار گرفت و طبق نظریات اصلاحی این گروه نیز از مرتبط بودن سؤالات پرسشنامه با توجه به هدف تحقیق و جامعه مورد مطالعه اطمینان حاصل شد. پایایی ابزار نیز با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۱ به دست آمد. داده‌های جمع آوری شده با نرم افزار spss.v22، شاخص‌های میانگین، انحراف استاندارد و آزمون‌های یومان ویتنی و اسپیرمن تحلیل گردید. لازم به ذکر است در مرحله گردآوری داده‌ها اقداماتی همچون کسب مجوز از واحد مدیریت و حراست درمانگاه امام رضا (ع) و بیمارستان حافظ شهر شیراز، کسب اجازه از والدین دارای کودکان بیش فعال جهت شرکت در مطالعه، در دسترس بودن محقق جهت پاسخگویی به هرگونه سوال و محرمانه ماندن اطلاعات والدین، در نظر گرفته شد.

یافته‌ها:

سؤال شماره یک:

"والدین کودکان بیش فعال در ابعاد شناختی، به کدام یک از آموزش‌های زیست‌محیطی، نیاز بیشتری دارند؟"

پس از جمع‌آوری داده‌ها به مقایسه وضع موجود (ادراک‌شده) و وضع مطلوب (مورد انتظار) و بررسی شکاف بین این دو وضعیت با الگویی از مدل استقرایی کافمن؛ به اولویت‌بندی نیازهای آموزشی زیست‌محیطی والدین کودکان بیش فعال اقدام گردید. در جدول ۱ میانگین، انحراف استاندارد و اولویت‌بندی نیازهای آموزشی والدین دارای کودکان بیش فعال در زمینه‌ی دانش زیست‌محیطی، در دو سطح موجود و مطلوب با الگوی استقرایی کافمن ارائه شده است.

جدول ۱- اولویت‌بندی نیازهای آموزشی والدین دارای کودکان بیش فعال در حیطه زیست‌محیطی در مدل استقرایی کافمن

اولویت	شکاف	وضع مطلوب	وضع موجود	گویه‌ها
		(مورد انتظار)	(ادراک‌شده)	
۱	۱/۸۳ (۰/۰۶-)	۴/۶۹ (۰/۴۷)	۲/۸۶ (۱/۵۳)	۲. استفاده از سیگار، قلیان یا انواع مواد مخدر در خانه یا مکانی که کودک در آن قرار دارد.
۲	۱/۷۸ (۰/۹۹-)	۴/۶۳ (۰/۵۰)	۲/۸۵ (۱/۴۹)	۸. استفاده مکرر از غذاهای آماده (فست فودی) در منزل و خارج از منزل

۳	(-۰/۹۲)۱/۵۲	(۰/۴۸)۴/۶۹	(۱/۴۰)۳/۱۷	۴. استفاده از مواد شیمیایی (مواد شوینده) حشره‌کش‌ها، نفتالین، امشی در محیط خانه
۴	(-۰/۸۶)۱/۵۱	(۰/۵۰)۴/۶۳	(۱/۳۶)۳/۱۲	۱۷. انتخاب محل نامناسب فضای زندگی کودک (به‌طور دائم در معرض آلودگی صوتی و محیطی قرار گرفتن)
۵	(-۰/۸۶)۱/۴۷	(۰/۵۰)۴/۶۳	(۱/۳۶)۳/۱۶	۷. استفاده از غذاهای انرژی‌زا (مانند شیرینی، شکلات و مواد کافئین‌دار)
۶	(-۰/۸۴)۱/۳۸	(۰/۴۴)۴/۷۵	(۱/۲۸)۳/۳۷	۹. نقش موسیقی‌های تند هیجانی و گوش دادن کودک به آن‌ها
۷	(-۱)۱/۳۳	(۰/۵۱)۴/۵۶	(۱/۵۱)۳/۲۳	۳. استفاده از انواع آفت‌کش‌ها و کودهای شیمیایی سنتی و صنعتی
۸	(-۰/۸۹)۱/۳۱	(۰/۵۱)۴/۴۴	(۱/۴۰)۳/۳۱	۱۰. انواع آلودگی‌های صوتی (شلوغی فضای آموزشی و نوع صدای کلاس، صدای بوق ماشین‌ها و نزدیکی مکان به فرودگاه و مراکز صنعتی)
۹	(-۰/۹۹)۱/۳۱	(۰/۵۲)۴/۵۶	(۱/۵۱)۳/۲۵	۶. استفاده از مواد رنگی و مواد نگهدارنده (کنسروی) موجود در خوراکی روزانه کودک
۱۰	(-۰/۸۳)۱/۳	(۰/۵۰)۴/۳۸	(۱/۳۳)۳/۰۸	۱۶. رنگ‌آمیزی تند و آتشین و چیدمان نامناسب اتاق کودک
۱۱	(-۰/۹۶)۱/۲۸	(۰/۴۷)۴/۳۱	(۱/۴۳)۳/۰۳	۱۳. امواج وسایل برقی و تلفن‌های وایرلس موجود در منزل
۱۲	(-۰/۹۵)۱/۲۷	(۰/۴۷)۴/۶۹	(۱/۴۲)۳/۴۲	۱۴. تأثیر دکل‌های مخابراتی و فشارقوی برق
۱۳	(-۰/۸۵)۱/۲۲	(۰/۵۱)۴/۴۴	(۱/۳۶)۳/۲۲	۵. استفاده از رنگ‌های سربی (رنگ منزل و لوازم خانه و بعضی از اسباب‌بازی‌ها)
۱۴	(-۰/۹۱)۱/۰۵	(۰/۵۱)۴/۴۴	(۱/۴۲)۳/۳۹	۱. انواع آلودگی هوا (سرب حاصل از ماشین‌ها و آلودگی حاصل از کارخانه).
۱۵	(-۰/۸۳)۰/۸۹	(۰/۵۰)۴/۳۸	(۱/۳۳)۳/۴۹	۱۵. وجود جو متشنج، ناآرام و استرس‌زا در محیط خانه و مدرسه
۱۶	(-۰/۶۵)۰/۸۶	(۰/۵۱)۴/۵۶	(۱/۱۶)۳/۷۰	۱۱. تربیت نادرست (سرزنش کردن مکرر کودک و استفاده از تنبیه بدنی) توسط والدین
۱۷	(-۰/۸۱)۰/۸۳	(۰/۴۴)۴/۷۶	(۱/۲۵)۳/۹۳	۱۹. شما تا چه اندازه نیاز دارید به روش‌های اصلاح رفتار و مراجعه به مراکز تخصصی مشاوره، جهت آموزش یا اصلاح رفتار فرزند بیش‌فعالان؟
۱۸	(-۰/۸۸)۰/۸۲	(۰/۵۱)۴/۵۰	(۱/۳۹)۳/۶۸	۱۸. به نظر شما، ورزش‌های گروهی و انفرادی چه مقدار می‌تواند برای تخلیه انرژی کودک بیش‌فعالان مؤثر باشد؟
۱۹	(-۰/۹۲)۰/۷۳	(۰/۴۰)۴/۱۹	(۱/۳۲)۳/۴۶	۱۲. استفاده نادرست و بیش‌ازحد تلویزیون، تبلت، کامپیوتر، موبایل، شبکه‌های مجازی و به‌طور کلی فضای مجازی (واتس آپ، تلگرام و شبکه‌های ماهواره)

۲۰. به نظر شما چه مقدار انتخاب درست یا نادرست مدرسه و محیط آموزشی (از لحاظ تعداد افراد، مساحت کلاس، نزدیکی و دوری مدرسه به محل زندگی) و همچنین سیستم آموزشی مناسب یا نامناسب می‌تواند در رفتار کودک بیش‌فعالان مؤثر باشد؟

(۱/۲۵)۳/۹۱ (۰/۵۰)۴/۳۸ (۰/۷۵)۰/۴۷ ۲۰

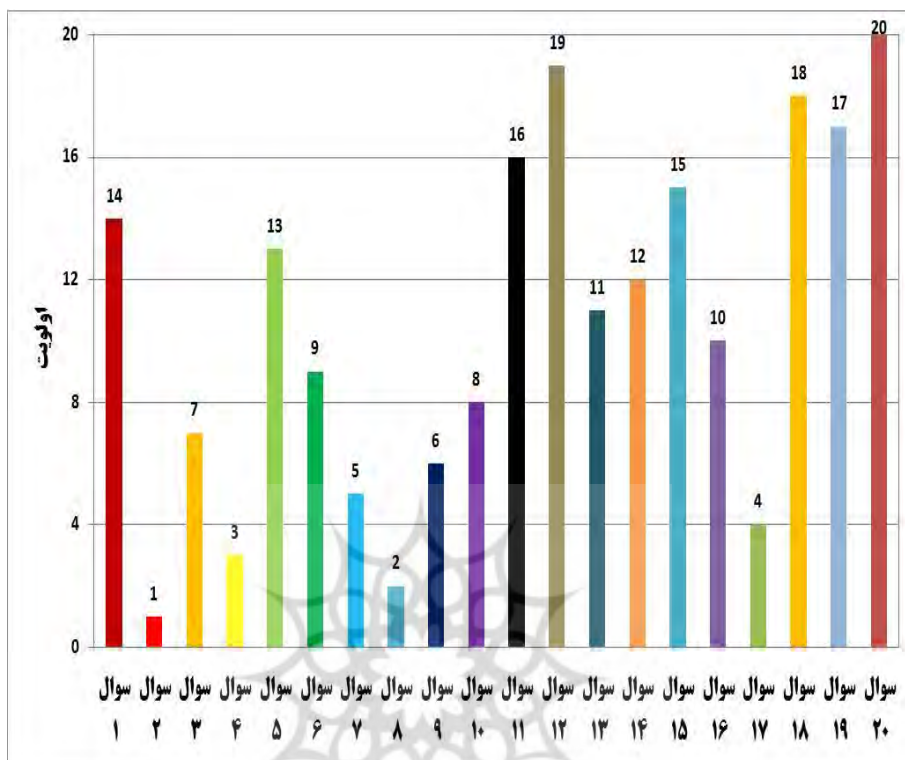
شاخص کل نیاز به آموزش زیست‌محیطی

(۱۶/۹۱)۶۶/۶۳ (۲/۳۹)۹۰/۵۶ ۲۳/۹۳
- (۰/۱۴)۵۲

همان‌طور که در جدول ۱ آمده است بیشترین شکاف بین وضع موجود و وضع مطلوب نیاز آموزش زیست‌محیطی والدین کودکان بیش‌فعال به "آشنایی با مضرات استفاده از سیگار، قلیان یا انواع مواد مخدر در خانه یا مکانی که کودک در آن قرار دارد ($1/06 \pm 1/83$)" و پس از آن به "آشنایی با مضرات استفاده مکرر از غذاهای آماده (فست فودی) در منزل و خارج از منزل ($1/99 \pm 1/78$)" و کم‌ترین شکاف به "آشنایی با انتخاب درست یا نادرست مدرسه و محیط آموزشی (از لحاظ تعداد افراد، مساحت کلاس، نزدیکی و دوری مدرسه به محل زندگی) و همچنین سیستم آموزشی مناسب یا نامناسب مؤثر در رفتار کودکان بیش‌فعال خود ($0/75 \pm 0/47$)" و پس از آن به "آشنایی با مضرات استفاده نادرست و بیش‌ازحد تلویزیون، تبلت، کامپیوتر، موبایل، شبکه‌های مجازی و به‌طور کلی فضای مجازی (واتس‌آپ، تلگرام و شبکه‌های ماهواره) ($0/92 \pm 0/73$)" است. در شکل ۱ نیز به‌صورت مصور اولویت‌بندی نیازهای آموزشی والدین دارای کودکان بیش‌فعال در حیطه زیست‌محیطی با الگوی کافمن نشان داده شده است.

سؤال شماره دو:

والدین کودکان پیش‌فعال در حوزه شناختی به کدامیک از آموزش‌های زیست‌محیطی نیاز بیشتر دارند؟

شکل ۱- اولویت بندی نیازهای آموزشی والدین دارای کودکان بیش فعال در حیطه زیست محیطی در مدل استقرایی کافمن

سؤال شماره سه:

"چه رابطه‌ای بین نیازهای آموزش زیست محیطی والدین کودکان بیش فعال و سطح تحصیلات آنها وجود دارد؟"

برای تجزیه و تحلیل سؤال مذکور در ابتدا نرمال بودن توزیع متغیرهای نیاز آموزش زیست محیطی با استفاده از آزمون آماری کولموگروف اسمیرنوف تک نمونه‌ای بررسی گردید.

جدول ۲- وضعیت نرمال بودن توزیع متغیر

کمیت	شاخص نیاز به آموزش زیست محیطی
تعداد	۱۰۰
میانگین	۶۶/۶۳
انحراف استاندارد	۱۶/۹۰
مقدار t	۰/۰۸
معنی داری (sig)	۰/۰۰۳

همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌گردد توزیع متغیر نیاز آموزش زیست محیطی (P<0/05) در بین والدین دارای کودکان بیش فعال معنی دار است (معنی دار بودن سطح p-value در این آزمون به معنای نرمال بودن توزیع متغیر است). با توجه به نرمال نبودن توزیع متغیر وابسته، ترتیبی بودن مقیاس یکی از متغیرها و همچنین با توجه به اینکه در سؤال مطرح شده قصد بررسی رابطه‌ی دو متغیر از یک گروه نمونه را داریم؛ جهت تحلیل آماری سؤال از آزمون ناپارامتریک اسپیرمن استفاده گردیده است. در جدول ۳ ماتریس همبستگی نیاز آموزش زیست محیطی و سطح سواد والدین گزارش شده است.

جدول ۳- ماتریس همبستگی نیاز آموزش زیست محیطی و سطح سواد والدین

متغیر	متغیر نیاز آموزش زیست محیطی والدین
سطح سواد والدین	-۰/۱۴
معنی داری	۰/۱۸

$01/05, **p<0/*p<0$

با توجه به جدول ۳ متغیر نیاز آموزش زیست محیطی با سطح سواد آنان ($r = -0/14$) از نظر آماری رابطه معنی داری در هیچ کدام از سطوح ۰/۰۵ و ۰/۰۱ ندارد و بنابراین فرض صفر رد نمی‌شود. یعنی با اطمینان ۰/۹۹ درصد می‌توان گفت بین نیازهای آموزش زیست محیطی والدین کودکان بیش فعال و سطح سواد آنان، رابطه معنی دار وجود ندارد.

سؤال شماره چهار:

"آیا بین نیازهای آموزش زیست‌محیطی والدین دارای کودک بیش‌فعال دختر و والدین دارای کودک بیش‌فعال پسر تفاوت معنی‌دار وجود دارد؟"

برای تحلیل استنباطی این سؤال، ابتدا نرمال بودن توزیع متغیر با استفاده از آزمون کولموگروف اسمیرنف بررسی شد. با توجه به این‌که توزیع متغیر نیازهای آموزش زیست‌محیطی والدین نرمال نبود ($\text{sig}=0/00<0/05$) و هم‌چنین با توجه به این‌که سؤال در دو گروه مستقل قرار گرفت و از نوع مقایسه‌ای ابود، برای تحلیل آن از آزمون ناپارامتریک یومان ویتنی (Mann-Whitney U) استفاده شد. در جدول ۴ مقایسه‌ی رتبه‌ی گروه‌ها از نظر نیازهای آموزش زیست‌محیطی آمده است.

جدول ۴- مقایسه‌ی رتبه‌ی گروه‌ها در متغیر نیاز آموزش زیست‌محیطی

رتبه میانگین	فراوانی (نفر)	جنسیت کودک
۵۰/۹۵	۷۶	نیازهای آموزش
۴۹/۰۶	۲۴	زیست‌محیطی پسر
		دختر
	۱۰۰	جمع

طبق جدول ۴، مشاهده می‌گردد که رتبه‌ی میانگین والدین دارای کودک بیش‌فعال پسر در نیازهای آموزش زیست‌محیطی با ۵۰/۹۵ بالاتر از والدین دارای کودک بیش‌فعال دختر با ۴۹/۰۶ قرار دارد.

جدول ۵- مقایسه‌ی میزان نیازهای آموزش زیست‌محیطی در بین والدین دارای کودک بیش‌فعال دختر و پسر

آموزش	نیازهای زیست‌محیطی	کمیت
	۸۷۷/۵۰۰	مقدار یومان ویتنی
	-۰/۲۷۹	مقدار Z
	۰/۷۸	معنی‌داری (دو دامنه)

$01/05, **p<0/*p<0$

نتایج تحلیلی آزمون یومان ویتنی در جدول ۵ آمده است. همان طور که مشاهده می‌شود، با استناد به مقدار آزمون $Z (-0/279)$ که در هیچ کدام از سطوح خطای کوچک‌تر از $0/01$ و کوچک‌تر از $0/05$ معنی دار نیست ($sig=0/05 < 0/78$) می‌توان گفت با اطمینان $0/99$ درصد به لحاظ آماری بین والدین دارای کودکان بیش‌فعال دختر و والدین دارای کودکان بیش‌فعال پسر، از نظر نیازهای آموزش زیست‌محیطی تفاوت معنی‌دار وجود ندارد. به بیان ساده‌تر اینکه تفاوت مشاهده شده در رتبه میانگین بین دو گروه بسیار جزئی است و دو گروه والدین از نظر نیازهای آموزش زیست‌محیطی در شرایط یکسانی قرار دارند.

بحث و نتیجه گیری

اختلال نارسایی توجه / بیش‌فعالی در ۵۰ تا ۸۰ درصد از کودکان تادوره نوجوانی و در ۳۰ تا ۵۰ درصد آن‌ها تادوره بزرگ‌سالی ادامه پیدا می‌کند و تحقیقات نشان داده است که عوامل متعددی از جمله عوامل زیست‌محیطی در تشدید شدن اختلالات بیش‌فعالی موثر می‌باشد با توجه به اینکه مباحث مرتبط با آلودگیهای محیط زیستی و شیوع اختلالات بیش‌فعالی در کشور وجود دارد بررسی نیازهای آموزش زیست‌محیطی والدین کودکان بیش‌فعال می‌تواند گامی مهم و هدمند در راستای آموزش و برنامه‌ریزی در این جهت باشد. از اینرو پژوهش حاضر با هدف نیازسنجی آموزش زیست‌محیطی والدین کودکان بیش‌فعال در حوزه شناختی و پیشنهاد دوره‌های ضروری آن با بهره‌گیری از مدل استقرایی کافمن، انجام پذیرفت. نتایج نشان داد:

شکاف بین وضع موجود و وضع مطلوب نیاز آموزش زیست‌محیطی والدین کودکان بیش‌فعال عبارت‌اند از:

"آشنایی با مضرات استفاده از سیگار، قلیان یا انواع مواد مخدر ($1/83 \pm 1/06$)" و پس از آن به "آشنایی با مضرات استفاده مکرر از غذاهای آماده (فست فودی) ($1/78 \pm 0/99$)" و کم‌ترین شکاف به "آشنایی با انتخاب درست یا نادرست مدرسه و محیط آموزشی و همچنین سیستم آموزشی مناسب یا نامناسب مؤثر در رفتار کودکان بیش‌فعال خود ($0/47 \pm 0/75$)" و پس از آن به "آشنایی با مضرات استفاده نادرست و بیش‌از حد تلویزیون، تبلت، کامپیوتر، موبایل، شبکه‌های مجازی و به‌طور کلی فضای مجازی (واتس آپ، تلگرام و شبکه‌های ماهواره) ($0/73 \pm 0/92$)" است. همچنین هیچ تفاوت معنی‌داری به لحاظ آماری بین والدین دارای کودکان بیش‌فعال دختر و والدین دارای کودکان بیش‌فعال پسر، از نظر نیازهای آموزش زیست‌محیطی وجود ندارد. بین میزان تحصیلات والدین و نیاز آموزشی آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود نداشت.

در راستای تبیین این یافته می‌توان گفت که والدین کودکان بیش‌فعال حساس‌ترین آلاینده محیط زیست کودک خود را مواد آسیب‌زای سیگار، قلیان و مواد مخدر در محیط کودک خود می‌دانند و پس از آن نیز تا حدودی از مضرات استفاده از غذای‌های فست‌فودی باور کرده و بنابراین به آموزش در این زمینه نیاز بیشتری را احساس می‌نمایند. در زمینه استفاده از محیط آموزشی مناسب و هم‌چنین کاربست تکنولوژی‌های جدید همچون تبلت و .. نیز نیاز به آموزش دارند اما این نیازها در اولویت پایین‌تری قرار دارند و به نظر می‌رسد والدین به صورت کامل به مضرات استفاده از تکنولوژی‌های نوین بر تشدید اختلالات بیش‌فعالی باور ندارند و از این رو در این زمینه به آموزش کمتری احساس نیاز کرده‌اند.

یافته دیگر تحقیق حاضر نشان داد که بین نیازهای آموزش زیست‌محیطی والدین کودکان بیش‌فعال و سطح سواد آنان، رابطه معنی‌دار وجود ندارد. این یافته با نتیجه تحقیق *salehiand et al (2013)* مبنی بر این که تحصیلات والدین، آگاهی و نگرش زیست‌محیطی به‌عنوان بخشی از تعیین‌کننده‌های باورهای رفتاری و هنجاری زیست‌محیطی افراد که بر رفتارهای زیست‌محیطی دانش‌آموزان مؤثرند و بین آگاهی زیست‌محیطی و رفتارهای زیست‌محیطی رابطه ضعیفی وجود دارد و با یافته *ghobadpour and et al (2013)* مبنی بر این که بین تحصیلات و اطلاعات زیست‌محیطی رابطه‌ای وجود ندارد؛ همخوان است و با نتایج تحقیقاتی همچون *frich and etal (2004)*، *ferdosi and et al (2007)* و *jemamgholi (2012)* که نشان دادند بین آگاهی زیست‌محیطی و رفتارهای زیست‌محیطی رابطه مستقیم و مثبت قوی وجود دارد؛ نامهمخوان است. در تبیین این یافته می‌توان گفت والدینی که سطح سواد آنان بالاتر است آگاهی بیش‌تری درباره مسائل زیست‌محیطی دارند، نسبت به محیط‌زیست و مسائل آن حساس‌تر می‌باشند و رفتارهای مسئولانه‌ای نسبت به محیط‌زیست در پیش می‌گیرند. از اینرو در این زمینه نیاز به آموزش زیست‌محیطی از طریق ارگان خاصی را احساس نمی‌کنند بلکه خود در این راستا به مطالعه و به دست آوردن دانش زیست‌محیطی اقدام می‌کنند.

یافته دیگر تحقیق حاضر نشان داد بین والدین دارای کودکان بیش‌فعال دختر و والدین دارای کودکان بیش‌فعال پسر، از نظر نیازهای آموزش زیست‌محیطی تفاوت معنی‌دار وجود ندارد. این یافته با نتیجه مطالعه *hobrani and et al (2005)* مبنی بر این که جنسیت یک عامل خطر ژنتیک - خانوادگی برای ابتلا به ADHD و تجمع خانوادگی ADHD به شمار نمی‌رود؛ همخوانی دارد. در راستای تبیین این یافته می‌توان گفت ترکیب دارودرمانی با مداخله‌هایی از قبیل مداخله‌های خانواده و آموزش والدین که رفتارهای اجتماعی و فعالیت‌های علمی را تقویت می‌کند، رویکرد درمانی بسیار مؤثری محسوب می‌گردد (*Pelham et al., 2007*) و در نتیجه توجه به برنامه‌های آموزشی برای والدین کودکان بیش‌فعال، فارغ از جنسیت

کودکانشان، را ایجاب می‌کند.

چهارچوب کلی پیشنهاد دوره‌های آموزشی والدین کودکان بیش‌فعال

دوره‌های پیشنهادی والدین کودکان بیش‌فعال بر اساس یافته‌های پژوهش و به ترتیب اولویت به صورت مجزا ارائه شده است. قابل ذکر است که بعضی از سرفصل‌ها در یک دوره قابل اجرا بوده و مشخصات دوره‌های پیشنهادی به قرار زیر است:

نوع مهارت: بر اساس سوالات پژوهشی که مهارت‌ها و نیازها بررسی گردید نوع مهارت هر دوره مشخص شده است.

عنوان دوره: بر اساس نیازهای آموزشی والدین کودکان بیش‌فعال به صورت جمع‌بندی در یک واحد درسی مطرح شده است.

مدت دوره: دوره آموزشی والدین کودکان بیش‌فعال بر اساس ساعات آموزشی که با توجه به شکاف بین وضع موجود و وضع مطلوب انتخاب شده است پیشنهاد گردید. ساعات آموزش با توجه به شکاف بین وضع موجود و وضع مطلوب انتخاب شده است. برای شکاف بیش از ۱/۵ چهار ساعت تدریس، شکاف بین ۱ تا ۱/۵ سه ساعت و شکاف کمتر از ۱ دو ساعت تدریس در نظر گرفته شده است.

منابع درسی: مقالات و کتابهای مرتبط معرفی شده است.

مراحل آموزش: از آنجا که به نظر صاحب‌نظران "دوره‌های کوتاه‌مدت آموزشی بسیار موثرتر از دوره‌های درازمدت است" (ابیلی، ۱۳۷۴) به همین منظور سعی شده است دوره‌ها به صورت کوتاه‌مدت و کارگاهی ارائه شود تا محقق بتواند از نظر تئوری و عملی نیاز فراگیران را تأمین کند.

از نظر زمان اجرای دوره هیچ محدودیتی وجود ندارد. اما طبیعی است که این دوره‌ها هر چقدر زودتر برگزار شود نتیجه بهتری حاصل خواهد شد. در جدول ۶ پیشنهاد دوره‌های آموزشی اثرات سوء زیست‌محیطی والدین کودکان بیش‌فعال ارائه شده است.

جدول ۶- پیشنهاد دوره آموزشی اثرات سوء زیست محیطی والدین کودکان بیش فعال

شبهه ارزشیابی	ولایت	ساعت		منبع	سرفصل	عنوان دوره
		آموزشی	کارگاهی			
کتابی - عملی	۱	۲	۲	مقاله: ارتباط الگوی مصرف مواد با ابتلا به اختلال بیش فعالی - کم توجهی در نوجوانان پسر، کوشا و همکاران ۱۳۸۲	اثرات سوء دخانیات یا انواع مواد مخدر بر کودک	اثر دخانیات و مواد مخدر بر کودکان بیش فعال
				مقاله: پیش بینی گرایش به مواد بر اساس نشانه‌های نقص-توجه / بیش-فعالی در بزرگسالان، علیزاده گورادل و همکاران ۱۳۹۲		
				مقاله: مقایسه نگرش کودکان مبتلا به نقص توجه - بیش فعالی با همشیره‌های غیر مبتلا و گروه کنترل نسبت به مصرف سیگار، کوشا و همکاران ۱۳۹۱		
کتابی - عملی	۵، ۲ و ۹	۵	۶	مقاله: الگوی غذایی مصرفی و ارتباط آن با اختلال بیش فعالی و کمبود توجه و تمرکز در بین کودکان ایرانی - آزادبخت و همکاران ۱۳۹۱	تغذیه نامناسب شامل تعریف غذاهای آماده (فست فودی) و غذاهای انرژی‌زا (مانند شیرینی، شکلات و مواد کافئین دار) و مواد رنگی و مواد نگهدارنده (کنسروی) و اثرات سوء آنها	تغذیه مناسب کودکان بیش فعال
				کتاب: بیش فعالی کمک به کودکان و نوجوانان حواسپرت و بی قرار - پاتریشیا ا. کوپین، جودیت ام. استرن، ترجمه: حمید علیزاده		
کتابی - عملی	۷، ۳ و ۸	۴	۶	کتاب: بهداشت عمومی جلد سوم نویسنده حسن افتخارارذیبیلی و فرشته مجلسی و ... با همکاری اساتید دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور	تعریف انواع آلاینده زیست محیطی در محیط خانه و فضای حضور کودک شامل شیمیایی (مواد شوینده، حشره کش‌ها، نفتالین، امشی، آفت کش‌ها و کودهای شیمیایی سنتی و صنعتی) صوتی (شلوغی فضای آموزشی، صدای بوق ماشین‌ها و نزدیکی مکان به فرودگاه و مراکز صنعتی) و آثار سوء آن بر رفتار کودک	شناسایی آلودگی‌های زیست محیطی
				کتاب: بیش فعالی کمک به کودکان و نوجوانان حواسپرت و بی قرار - پاتریشیا ا. کوپین، جودیت ام. استرن، ترجمه: حمید علیزاده		
				کتاب: روانشناسی کودکان و نوجوانان استثنائی دکتر بهروز میلانی فر		
کتابی -	۶، ۴	۱۰	۱۰	کتاب: تجربیات معلمان و راهکارهای	تعریف فضای مناسب زندگی	فضای

عملی	۱۰،			روانشناسی تربیتی، نویسنده: عاطفه نجفی	کودک (آثار سوء آلودگی صوتی و موسیقی‌های تند هیجانی، رنگ‌آمیزی تند و آتشین و چیدمان نامناسب اتاق کودک، رنگ‌های سربی امواج وسایل برقی و تلفن‌های وایرلس، دکل‌های مخابراتی و فشارقوی برق،	مناسب زندگی کودک کودکان بیش فعال		
	۱۱ و ۱۲ و ۱۳			مقاله: تأثیر موسیقی تند و آرام بر میزان توجه انتخابی کودکان مبتلا به اختلال نارسایی توجه / بیش‌فعالی، شالچی و همکاران ۱۳۸۹	کتاب: کلیدهای آموختن درباره کودکان کم‌توجه و بیش‌فعال ADD/ADHD، دکتر لیندا سونا مترجم: ترانه بهبهانی	کتاب: بهداشت عمومی جلد سوم نویسنده حسن افتخارادبیلی و فرشته مجلسی وبا همکاری اساتید دانشگاههای علوم پزشکی کشور		
				مقاله: اثرات آلودگی هوای محیط بر سلامت کودکان و نوجوانان پیشکار و همکاران ۱۳۸۴	مقاله: بررسی ارتباط وقوع بیش‌فعالی و عدم توجه با سطح سرب خون در کودکان زیر ۱۰ سال ۸۶ تا ۸۸ داروگر و همکاران ۱۳۹۱	مقاله: اثرات آلودگی هوای محیط بر سلامت کودکان و نوجوانان پیشکار و همکاران ۱۳۸۴	آلودگی هوا (سرب حاصل از ماشین‌ها و آلودگی حاصل از کارخانه)	آلودگی هوا
	کتابی - عملی			۱۴	۱	۲	کتاب: کلیدهای آموختن درباره کودکان کم‌توجه و بیش‌فعال ADD/ADHD دکتر لیندا سونا مترجم: ترانه بهبهانی	کتاب: بیش‌فعالی کمک به کودکان و نوجوانان حواسپرت و بی‌قرار پاتریشیا ا. کوپین جودیت ام. استرن ترجمه: حمید علیزاده
کتابی - عملی	۱۵ و ۱۶ و ۱۷	۳	۳	مقاله: اثربخشی آموزش برنامه والدگری مثبت به مادران کودکان مبتلا به اختلال نقص توجه و بیش-				
				مقاله: تأثیر آموزش خانواده در کاهش مشکلات رفتاری کودکان مبتلا به اختلال کمبود توجه و بیش‌فعالی کنگرلو و همکاران ۱۳۹۱				

				فعالی در کاهش مشکلات برونی سازی شده‌ی کودک خدابخش‌ی کولایی و همکاران ۱۳۹۴		
کتابی - عملی	۱۸	۱	۱	مقاله: تأثیر برنامه تمرینی ایروبیکی و بازی درمانی گروهی بر تعادل کودکان مبتلا به اختلال نقص توجه و بیش-فعالی بخش‌ی پور و همکاران ۱۳۹۲ مقاله: تأثیر ورزش درمانی بر علائم اختلال بیش‌فعالی / کم توجهی دانش‌آموزان دوره ابتدایی رفسنجان ناظر و همکاران ۱۳۹۲ مقاله: اثر بخشی بازی‌های توبی - غیر توبی بر کاهش نشانگان اختلال کمبود توجه / بیش‌فعالی دانش‌آموزان پسر ۹ تا ۱۱ ساله شهر اراک بهرامی ۱۳۹۰	ورزش‌های گروهی و انفرادی برای تخلیه انرژی کودک بیش‌فعالان	ورزش درمانی
کتابی - عملی	۱۹	۱	۱	مقاله: بررسی وابستگی به اینترنت و علائم اختلال بیش‌فعالی کم‌توجهی در دانشجویان وطنی و همکاران ۱۳۹۴ مقاله: بررسی همبندی اعتیاد به اینترنت با اختلال کمبود توجه - بیش‌فعالی و اختلال اضطراب اجتماعی در نوجوانان حسنی‌راد و همکاران ۱۳۹۲ کتاب: کلیدهای آموختن درباره کودکان کم‌توجه و بیش‌فعال ADD/ADHD دکتر لیندا سونامترجم ترانه بهبهانی	استفاده نادرست و بیش‌ازحد تلویزیون، تبلت، کامپیوتر، موبایل، شبکه‌های مجازی و به‌طور کلی فضای مجازی (واتس آپ، تلگرام و شبکه‌های ماهواره)	محدودیت کاربرد فضای مجازی
کتابی - عملی	۲۰	۱	۱	کتاب: تجربیات معلمان و راهکارهای روانشناسی تربیتی عاطفه نجفی کتاب: کلیدهای آموختن درباره کودکان کم‌توجه و بیش‌فعال ADD/ADHD دکتر لیندا سونامترجم ترانه بهبهانی	بانتخاب مدرسه و محیط آموزشی (از لحاظ تعداد افراد، مساحت کلاس، نزدیکی و دوری مدرسه به محل زندگی) و همچنین سیستم آموزشی مناسب یا نامناسب	محیط آموزشی مناسب کودکان بیش‌فعال
توضیح: ساعات آموزش با توجه به شکاف بین وضع موجود و وضع مطلوب انتخاب شده است. برای شکاف بیش از ۱/۵ چهار ساعت تدریس، شکاف بین ۱ تا ۱/۵ سه ساعت و شکاف کمتر از ۱ دو ساعت تدریس در نظر گرفته شده است.						

References :

- Alizadeh, H. (2003). Attention deficit - hyperactivity movement, features and evaluation and treatment. First Edition. Tehran, Roshd publisher. (in Persian)
- BiYing, H. Yang, Y. Sylvia, S. Jeong. L. (2016). Chinese urban and suburban parents' priorities for early childhood education practices: Applying Q-sort methodology. *Children and Youth Services Review*, 64: pp:100-109.
- Chronis, A. M. Jones, H. Raggi, V. L. (2006). Evidence-based psychosocial treatments for children and adolescents with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Journal Clinical Psychology Review*, 26: pp:486-502.
- Daghighian, C. (2011). Treatment of attention deficit, Tehran, Danzhh publication. (in Persian)
- Druggist, S.A. Davari, R. Lalbksh, k. (2012). The association of blood lead levels of hyperactivity and inattention in children under 10 years referring to Tehran hospitals in the years 1386 to 1388. *Journal Medical Sciences*, 22(1): pp:61-57.
- Emamgholi, L. (2012). The effect of social capital on environmental behavior (Case Study: Kurdistan). Master thesis social science research, unpublished, University of Mazandaran. (in Persian)
- Faviano, G.A. Chacko, A. Pelham, W.E. Robb, J. Walker, K.s. Wymbs, F. and et al. (2009). A comparison of behavioral parent training programs for fathers of children with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Behav Ther*, 40(2): pp:190-204.
- Ferdowsi, S. Mortazavi, Sh. Rezvani, N. (2007). The relationship between environmental knowledge and practices of environmental protection, *Journal Human Sciences*, 53: pp: 253-266. (in Persian)
- Frich, J. Kaiser, F.G. Wilson, M. (2004). Environmental Knowledge and Conservation behavior: Exploring Prevalence and Structure in a Representative Sample. *Journal Personality and Individual Differences*, 37: pp:1-27.
- Haj Hussein, H. Shobeiri, S.A. Farajollahi, D. (2011). Needs assessment and determine the educational priorities of high school students Drzmynh-Y environment and sustainable development. *Journal Environmental Science and Technology*, 12(1): pp:45-62. (in Persian)
- Hobrani, P. Alagbandrad, J. Arabgol, F. (2005). The Role of Gender in Familial Etiology of Attention Deficit Hyperactivity Disorder.
- Hvshvr, C. Behnia, P. Khushabi, k. Mirzaee, E. Rahgozar, M.. (2010). The impact of parental education for children 4 to 10 years old with attention deficit disorder - hyperactivity on child behavior disorders. *Study of Rehabilitation*, 10(3): pp:32-45. (in Persian)

- LotfiKashani, P. (2012). The impact of family education in reducing behavioral problems in children with Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD). Journal Medical Sciences, 22: pp:220-216. .(in Persian)
- Karimi, A. (2013). How careless and vibrant behave with children? Tehran, Danzhh. (in Persian)
- Kousha, D. Soroush, H. Najafi, K. Mohtasham Amiri, Z. (2012). Compare the attitude of children with attention deficit - hyperactivity non-affected siblings and a control group toward smoking. Journal Medical Sciences, 21(83): pp:61-72.21. .(in Persian)
- Lahijanian, A. (2011). Environmental Education, Tehran, Islamic Azad university publication. .(in Persian)
- Lahyjanayan, A. (2012). Environmental Education, Science and Research Branch, Tehran, Islamic Azad University press. .(in Persian)
- Miranda, A. (2000). efficacy of cognitive-behavioral therapy in the treatment of children with ADHD, with and without aggressiveness. Journal Psychology in the Schools, 37: pp:169-182.
- Moharreri, P. (2010). Effect of "positive parenting program" to mothers on children's behavioral problems, attention deficit hyperactivity disorder. Journal Fundamentals of Mental Health. 11(1): pp:31-40. .(in Persian)
- Mousavi, A. (2008). Attachment styles and coping in people with and without substance abuse, Master thesis Psychology Department, Islamic Azad University of Birjand. .(in Persian)
- Nath, B. (2003). Education for sustainable Development: The Johannesburg Summit and Beyond. Environment, Development and Sustainability, 5: pp:231-254.
- Nigg, J. (2006). What causes ADHD?, New York: Guilford press.
- Orony, J. (2001). Developmental outcome of school – age children born to mothers with heroine dependency. Developmental medicine and child neurology. (43):pp: 668-675.
- Palmer, J. (2003). Environmental Education in the Twenty-first Century, Translated by khorshiddoost, A.M. First Printing, Tehran, Samt Publication.
- Pelham, W.E. Foster, E. M. Robb, J.A. (2007). The economic impact of attention deficit/hyperactivity disorder in children and adolescents. Journal Pediatr Psychol, 7(2):pp: 711-27.
- Qobadpur, D. Blessing, G.h.. Farrokhian, P. (2014). Environmental educational needs of male teachers in schools in Ahvaz. The National Conference of environmental research and expertise. .(in Persian)
- Rezai, M. liaghati, H. Mostafavi, H. (2013). Environmental Education & Sustainable development, promotion of Society Environmental Culture, Environmental Education book, Tehran, kianmehr Publisher. .(in Persian)

- Rostami,A.(2011).High school students' knowledge and attitudes regarding environmental and demographic variables in the city Kuhdasht, Master thesis, Faculty of Literature and Humanities, PayameNour-Reiy unit. .(in Persian)
- Salehi, P. Pazvkynzhad, G. Emamgholi, L. (2013). Education and the environment (attitudes, awareness and environmental behavior of students).Journal martyr ChamranUniversity.20(2):pp:190-171. (in Persian).
- Salehi, S. (2011). Environmental behavior, environmental science and education. Chamranuniversity, Journal scienceeducation, 3&4:pp: 220-201. .(in Persian)
- Selikowitz,M.(2009).Whatcauses ADHD?,London: Oxford University press.
- Shahim,S.A.Youssefi,P.(2006).The prevalence of attention deficit / hyperactivity in school children. J Pediatrics, 17 (2): pp:211- 216. .(in Persian)
- Shalchi, B. Besharatm, D. Badynlv, F. (2011). Spicy effect of music on the selective attention in children with attention deficit (hyperactivity).Journal Contemporary Psychology. 5 (1): pp:30-41. .(in Persian)
- Shobeiri, S.A. D. Meybodi, H. Nilkpour, A. Sradypvr,A. (2014). Kindergarten teacher assessment and preparation for environmental education to children. Journal social cognitive research, 1: pp:47-61. .(in Persian)
- Shobeiri,S.A., Meybodi, h. (2013). Evaluation of environmental education in Iran and provide suggestions for improving existing ones. J ournal urnal Environmental Sciences, 15(1):pp: 119-130.
- Sotoudeh, A. Pour AsgarSangachin, P. (2011). Check indicators of sustainability and environmental performance reports in 2005, 2006 and 2008 and Iran's position. Environment and Development, 1(1):pp:51-72. .(in Persian)
- Steward, F. Tavakoli, A. Khalili, M. (2006). The effects of ambient air pollution on the health of children and babies. Congress of Air Pollution and its effects on health. Environmental Research Institute, Tehran,(in Persian)
- Vali al lahi, J. Maghsodi, M. K. (2011). The role of Environmental Education in Public cultural and Education, A Systemic Approach to Sustainable Envirpnmental Education, Cambridge J Education, 29(3): pp:433-446. .(in Persian)
- Zmanimoghadam,A. Said,D.(1392).The effect of environmental education on knowledge, attitude and skills of primary school teachers Tehran Region 12 education. Journal environmental education and sustainable development. 1(7):pp:19-30. .(in Persian)